

DOLGANCADAKİ NGANASANCA SÖZ VARLIĞI*

Hasan HAYIRSEVER**

Öz: Dolganca, bir kuzey Samoyet dili olan Nnganasanca ile ilişkide olan tek Türk dilidir. Dolganca-Nnganasanca dil ilişkisini ele alan söz varlığı çalışmalarında şimdiye kadar Dolgancada, Nnganasanca kökenli sekiz sözcük tespit edilmiştir. Ancak Dolgancadaki Nnganasanca sözcük sayısı bununla sınırlı değildir. Bu yazıda Dolgancaya Nnganasancadan kopyalanan on bir sözcük ele alınmıştır. Tespit edilen bu sözcükler geyikçilik, deri işleme, kızak, yemek, mesken, oyun ve yer adları alanlarına aittir.

Anahtar Sözcükler: Dolganca, Nnganasanca, Dil İlişkileri, Türk Dilleri, Samoyet dilleri, Söz Varlığı

Nnganasan Vocabulary in Dolgan

Abstract: Dolgan is the only Turkic language that contacts with Nnganasan, a northern Samoyedic language. In vocabulary studies dealing with the Dolgan-Nnganasan language contact, eight words of Nnganasan origin have been identified in Dolgan. However, the number of Nnganasan words in Dolgan is not limited to this. In this article, eleven Nnganasan words in Dolgan are discussed. These detected words belong to the fields of deer breeding, leather processing, sleigh, food, dwelling, game and place names.

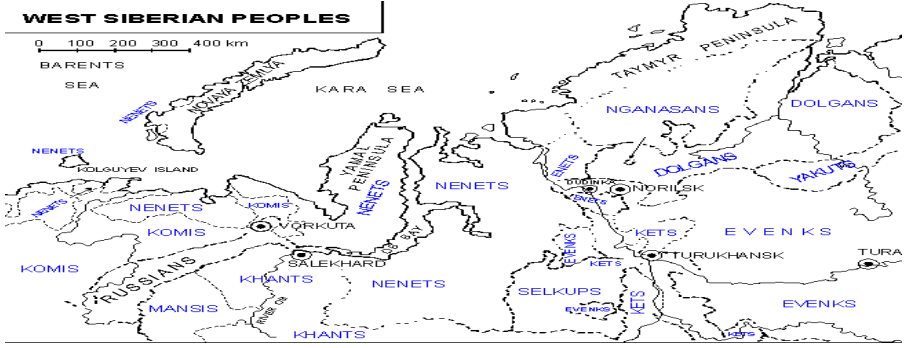
Keywords: Dolgan, Nnganasan, Language Contact, Turkic, Samoyedic, Vocabulary

Giriş

Ural dillerinin Samoyed alt grubuna ait bir dil konuşan Nnganasanlar, Taymır yarımadasındaki en eski etnik gruptur. Rusya Federasyonu'nun ve Avrasya'nın en kuzeyinde yaşayan Nnganasanların komşuları batıda Enetsler ve Nenetsler; güneyde ve doğuda Türk dili konuşurları olan Dolganlar ve Yakutlardır (Popov, 1964, s. 571). Nnganasan etnonimi 1930'lardan itibaren bilimsel literatür aracılığıyla yaygınlık kazanmıştır. Nnganasan kendilerini *nya* 'insan' olarak adlandırırılar. Dolgancada ise *hāmay* 'Samoyed' sözcüğü Nnganasanları işaret eder.

* Bu makale Prof. Dr. Emine Yılmaz tarafından yürütülmekte olan "Yakutçadaki Tunguzca (Evenkice) Kopyalar" adlı doktora tezine ve Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen "Yakutça, Dolganca ve Tunguzca İçin Genel Amaçlı Kaynak Derleme ve Mülakat Projesi" kapsamında elde edilen verilere dayanmaktadır.

** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. Ankara/TÜRKİYE. E-posta: hasanhayirsever@hacettepe.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-4216-3145.



Resim 1. URL-1

Dolganlar ve Nganasanlar, Ust' Avam, Voloçanka ve Novaya köylerinde birlikte yaşamaktadır. Yalnızca Voloçanka'da Dolgan ve Nganasan sayısı birbirine yakındır: Nganasan 266, Dolgan 295 (Stapert, 2013, s. 16). Diğer köylerde Dolganlar daima çoğunluğu oluşturmaktadır. Novaya köyündeki Nganasanlar Dolgancayı benimsemişlerdir, diğer iki köyde Dolganca ve Nganasanca yan yana yaşamaya devam etmektedir (Stapert, 2013, s. 30).

1. Dolgancadaki Nganasanca Söz Varlığı

Dolganca-Nganasanca dil ilişkileri, çeşitli çalışmalarda farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Bunlara Xelimskiy (1994), Stachowski (1998b, 2010), Siegl (2015) örnek verilebilir. Konuyla ilgili kimi çalışmalar Dolgancadaki ayrıksı dilbilimsel özellikleri Nganasanca ile açıklamaktadır. Günümüzde, Nganasanların diğer gruplarla düşük yoğunluktaki temasları, toplumdilbilimsel baskınlığın olmayışı gibi nedenlerden dolayı Dolgancadaki dilbilimsel farklılıkların Nganasanca kaynaklı olmadığı düşünülmektedir (Stapert, 2013, s. 238). Ancak Dolgancadaki Nganasanca sözcük kopyalarından hareketle Dolganların belirli sosyal alanlarda Nganasanlardan etkilendikleri çıkarımını yapmak mümkündür.

Stachowski'ye göre Dolgancada sekiz adet Nganasanca kökenli ve bu dil ile ilgili sözcük bulunmaktadır (1998a). Bunlar geyikçilik, deri işleme, kızak, yemek, mesken, oyun ile ilgili sözcükler ve yer adları olarak gruplandırılabilir. Bu sözcüklerden bazılarının kökenleri tartışmaya açıktır. Sözcükler, karışık evlilik ve kültürel etkileşim sonucu Dolgancaya kopyalanmış olmalıdır. Aynı durum diğer Sibiryalı halkları açısından da geçerlidir. Örneğin Ruslar, Taymyr'ın yerel halklarından geleneksel giysileri ve iskorbütten korunmak amacıyla çiğ balık tüketimini (bk. *hogudāy*) almışlar; yerli halklar ise Ruslardan avcılık metotlarını, balıkçılık tekniklerini, köpek kızakçılığını, çeşitli aletleri ve farklı mesken tiplerini öğrenmişlerdir (Ziker, 1998, s. 79).

1.1. Geyikçilik Terimleri

Dolgancada geyikçilik ile ilgili Nganasanca kökenli iki sözcük bulunmaktadır. Bunlardan biri geyikle ilgili bir adlandırmadır; diğeri ise sürüş esnasında geyiği yönlendirmeye yarayan nesnenin adıdır.

āku '1. insan elinden yem yiyen yumuşak başlı geyik 2. tahıla almış geyik 3. yeni doğmuş ren geyiği yavrusu 4. ren geyiği ya da ren geyiği yavrusu', *ākū* 'insan elinden yem yiyen yumuşak başlı geyik (annesinin bıraktığı, ayakları üzerinde sağlam duruncaya ve sürüyü takip edebilecek duruma gelinceye kadar evde büyüyen evcil geyik, bu yüzden korkmadığı için insanın elinden yem yer)', *ā-kuo* 'evcil, insana almış yumuşak başlı

geyik' (Afanas'yev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 37; Ubryatova, 1985, s. 41, 61; Stachowski, 1998a, s. 38; Spiridonova & Spiridonov, 2001, s. 2; Barbolina & Kudryakova & Jarkova & Fujishiro, 2019, s. 40, 41). Sözcüğün etimolojisi ilk olarak Ubryatova tarafından Evenkice *aku ~ aki* sözcükleriyle açıklanmıştır (1985, s. 41, 61). Çağdaş Evenkice sözlüklerde bu sözcüklere ulaşılamamıştır. Sözcük Yakutçanın Anabar ağzında *ākō* 'insanın elinden yem yiyen yumuşak başlı geyik' anlamıyla tanımlanmıştır (Voronkin & Alekseyev & Vasil'yev, 1995, s. 34). Anikin, sözcüğün Yakutçaya Evenkice üzerinden kopyalanmasının çok olası olmadığını, Dolganca ya da Nganasanca üzerinden kopyalanmış olabileceğini belirtir (2000, s. 74). Sözcük, Dolgancaya Nganasanca *auku* 'evcilleştirilmiş ren geyiği yavrusu' sözcüğünden kopyalanmıştır (Stachowski, 1998a, s. 38). Nganasanca söz başı *au-* sesleri Dolgancada *ā-* uzun ünlüsüne değişmiştir. Dolganca ve Yakutça ikinci hece *-ū* ve *-ō* uzun ünlüleri ilk hecedeki uzunluk nedeniyle örnekseme sonucu oluşmuşlardır. Nganasanca sözcüğün eşdeğerleri diğer Ural dillerinde bulunmaktadır: T. Nen. *ηavka ~ (η)awkke* 'çadırın yakınlarında beslenen geyik'; Enets. *auku* 'insan elinden yem yiyen yumuşak başlı geyik'; Hanti. ağzı *awkka ~ awkkā* 'insan elinden yem yiyen, her türlü yiyeceğe alışmış geyik'; Mansi. *ovka* 'çadırın yakınlarında yetişen ren geyiği yavrusu' (Anikin, 2000, s. 74).

läpsä 'geyikleri yönlendirmeye yarayan sopanın ince ucundaki halka', *läpsi* '1. geyikleri yönlendirmeye yarayan sopanın ucundaki baş 2. geyikleri yönlendirmeye yarayan sopanın ucuna geçirilen mamut dişinden ya da geyik boynuzundan yapılan nesne' (Afanas'yev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 153; Stachowski, s. 1993, s. 173; Spiridonova & Spiridonov, 2001, s. 13; Barbolina vd., 2019, s. 270). Sözcük Yakut ağzlarında da tanımlanmıştır: *läpsä* (Yes., Olen., Verxne.) ~ *lapsa* (Jig.) ~ *läpsi* (An.) 'geyikleri yönlendirmeye yarayan sopanın ince ucundaki halka', *läpsi* 'geyikleri yönlendirmeye yarayan sopanın boynuzdan yapılmış ucu, koşumda giden geyiğin sırtının yaralanmamasını sağlar' (Gol'derova, 2014, s. 19, 20). Dolganca varyantlar, Nganasanca *läpsi* 'geyikleri yönlendirmeye yarayan sopanın ucundaki kemik halka ya da kalın yer; çivinin başı' sözcüğünden kopyalanmışlardır (Stachowski, 1998a, s. 184). Sözcüğün Nganasancada *läbsu* ve *läbsı* 'geyikleri yönlendirmeye yarayan sopanın ucu (kemik halka)' varyantları bulunmaktadır (Brykina & Gusev & Szeverényi & Beáta, 2018; Kostyorkina & Momde & Jdanova, 2001, s. 89).

1.2. Kızak Terimleri

Dolgancada kızakla ilgili Nganasanca olduğu öne sürülen bir sözcük bulunmaktadır. Sözcüğün kökeni tartışmaya açıktır.

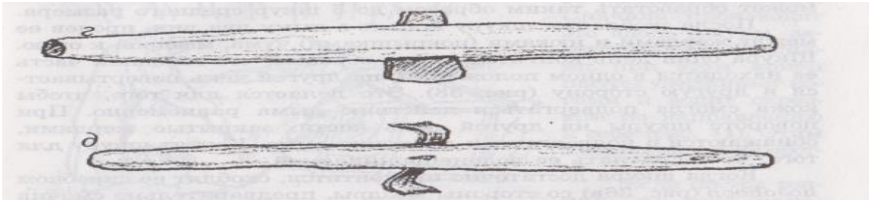
dündür(ä) 'binek kızığının önünde ve arkasında bulunan enlemesine çeperler' (Afanas'yev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 90; Stachowski, 1993, s. 83), *dündür* '1. kızığın arkılığı 2. geyik kızığının yük için kullanılan ve tahtadan yapılan arka kısmı' (Barbolina vd., 2019, s. 146; Spiridonova & Spiridonov, 2001, s. 7). Sözcük Yakutçanın ağzlarında da tanımlanmıştır: *dündür ~ dündürä* '1. (Yes.) 'binek kızığının önünde ve arkasında bulunan enlemesine çeperler 2. (An., Olen.) binek kızığının arkılığı' (Afanas'yev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 90), *döndür ~ nöndür ~ nöndürä* (Ust' Y.) 'kızakta arkalık' (Korkina, 1992, s. 247), *nönnürä* (Verx.) 'binek kızığının arkılığı' (Afanas'yev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 175). Sözcüğün etimolojisi ilk olarak Evenkice *dundurin* 'binek kızığındaki enlemesine ön çeper' sözcüğüyle açıklanmıştır (Afanas'yev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 90). Bu açıklama başlangıçta

Stachowski tarafından kabul edilmişse de araştırmacı görüşünü sonradan Nnganasancadan yana değiştirmiş ve muhtemel Samoyetçe etimolojiyi şu şekilde vermiştir: Nen. *tēnder* ‘koşum kızağının ön ve arka kısmı’; Nngan. *tundər* ay. (Stachowski, 1993, s. 83; 1998a, s. 82; Anikin, 2000, s. 181). Yakutçadaki farklı varyantlar sözcüğün eskicil bir kopya olduğunu göstermektedir. Sondaki *ä*- sesi 3. tekil kişi iyelik ekinin kalıplaşmasıyla meydana gelmiş olmalıdır. Sözcüğün Dolgancaya ve Yakutçaya doğrudan Samoyet dillerinden mi yoksa Evenkice aracılığıyla mı kopyalandığı bilinmemektedir. Yakutça için ikinci seçenek daha olasıdır. Dolganca açısından durum biraz daha karmaşıktır, sözcüğün doğrudan doğruya Nnganasancadan mı, Yakutçadan mı yoksa Evenkiceden mi alındığı belli değildir. Sözcük, Dolg./Yak. *dündürä* ← **dunduri* ← Evk. *dundurin* ← Nngan. şeklinde bir gelişim izlemiş de olabilir. Nitekim söz sonu *-n* düşmesi Evenkice Yakutça ve Dolganca açısından bilindik bir ses olayıdır: krş. Evk. *kalakān* ‘tencere, küçük kazan’ < *kalan* ‘kazan’ + *-kān* ‘küçültme eki’ (Boldırev 2000, I, s. 274); Yak. *hāñā* (Jig.) ‘balığın solungaçları’ ← Evk. *hāññān* ‘solungaçlar’ (Voronkin & Alekseyev & Vasil’ yev, 1995, s. 178); Dolg. *höçükä* ~ *uçakı* ‘birçok çocuğu ölen aile’ ← Evk. *suçēkin* ‘1. hastalıklı, cılız 2. bedbaht, talihsiz’ vb. (Ubryatova, 1985, s. 65; Stachowski, 1993, s. 109). Sözcük diğer Tunguz dillerinde tanıklanmadığından Evenkiceye Samoyetçeden kopyalanmış olmalıdır (Tsintsius, 1975, s. 222).

1.3. Dericilik Terimleri

Dolgancada Nnganasanca kökenli dericilik ile ilgili iki sözcük bulunmaktadır. Aynı sözcüğün addan eylem yapım ekiyle türetilmiş biçimi olan *makalā*’nın etimolojisi ve anlamı ilk kez tespit edilmiştir.

baka ‘eti kürkten ayırmak için kullanılan kazıyıcı’, *bakalā*- ‘kazıyıcıyla eti kürkten ayırmak’ (Ubryatova, 1985, s. 146, 163; Stachowski, 1993, s. 51), *makalā*- ay. Dolganca *baka*, Nnganasancadan kopyalanmıştır. Dolganca *bakalā*-’nın Nnganasanca *bakālā*- ay. fiilinden fonetik bir uyarılma olduğu savunulur (Stachowski, 1998a, s. 49). Addan eylem yapım eki olan *-LA*’nın bütün Türk dillerinde en türetken yapım eki olduğu göz önünde bulundurulursa bu görüş tartışmaya açıktır. Nitekim aynı ek Dolganca Evenkice dil ilişkisi sonucu kopyalanmış sözcüklerde de yaygın biçimde kullanılmaktadır: Dolg. *ālīnnā*- ‘dizi, katar, silsile olarak gitmek’ ← Evk. *ālin* ‘kitlesele olarak yer değiştiren hayvanlar (sincap, samur)’ vb. (Mireyeva 2004, s. 37; Barbolina vd., 2019, s. 41). Oysaki Yakutçada çok sınırlı sayıda Evenkice kökenli fiil bulunmaktadır. Türk dilleri fiil kopyalamalarını ancak çok yoğun dil ilişkileri sonucu gerçekleştirmektedirler. Dolganca Nnganasanca dil ilişkilerinin yoğun olmaması Dolganca fiilin doğrudan Nnganasancadan kopyalandığı görüşünü zayıflatmaktadır.



Şekil 1. *baka* çizimleri (Popov, 2003, s. 291).

(1) Dolganca

Kırcagas caktar hıtıgan battak-tar-ı bakalı
 ihtiyar kadın pis kokulu kafa derisi-ÇK-BEL işlemek-ZFE
 olor-or

oturmak-GNŞ

‘İhtiyar kadın pis kokulu kafa derilerini işlemektedir’ (Ubryatova, 1985, s. 163).

(2) Dolganca

Aya d'en i noç iti makalā-ççı
 iseben gece ve gündüz şu eti kürkten ayırmak-AOR
 ä-ti-m

olmak-GEÇ-1TK

‘Ben ise gece gündüz etleri kürklerden ayırıyordum’ (Däbritz vd., 2022: SuON_KuNS_19990303_HardLife_conv_s.exs SuON, KuNS 1999).

sılāka ‘Dolganlarda balık ve et için kullanılan tekne görünümünde tabak, alt kısmı deri kesmeye yarar’ (Pekarskiy, 1959, s. 2441). Stachowski başlangıçta Pekarskiy’den hareketle Dolganca sözcüğün kökenini Yakutça *siäliñsä* ‘un ya da et için tekne’ ← Rus. *sel'nitsa* ‘bir tür ahşap tekne’ ile açıklar (1993, s. 213; 1959, s. 2118). Daha sonra bu görüşü terk ederek sözcüğün kökenini Samoyetçeye dayandırır: *sılāka* ~ *sılāki* ~ *hılāki* ~ *ilāki* ay. ← **sılVkkā* → Ngan. *silyakə* ~ *silyaki* ‘deri kesmek için tahta’ (1998, s. 225; Kosterkina & Momde & Jdanova, 2001, s. 152). Sözcük Dolgancaya Nganasanca *silyaki* varyantından kopyalanmış olmalıdır. Artdamaksılaşan sözcükte -y- düşmüş ve -a- sesinde telafi uzunluğu ortaya çıkmıştır.

(3) Dolganca

Gini uol ogo-nu ogolom-mut mañnaygi
 O oğul çocuk-BEL doğurmak-GEÇ ilk
 ontu-tu-n hühü-lär ah-r
 o-İYE.3TK-BEL hayvan-ÇK yemek-ORT
 hılāki-ları-gar bilā-bit
 tekne-İYE.3ÇK-YÖN kundaklamak-GEÇ

‘O, bir oğlan doğurmuş, ilkin onu hayvan yemliğinde kundaklamış’ (Hayırsever, 2016, s. 22).

1.4. Yemek Adları

Dolgancada yemekle ilgili Samoyetçe kökenli bir sözcük tanıklanmıştır:

hogudāy ~ *hoñuday* ‘yılın sıcak zamanlarında taze yakalanarak çiğ olarak tüketilen balık’ (Afanas’jev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 226). Sözcüğün etimoloji ilk olarak Evk. *akuta-* ‘çiğ et yemek’ fiiliyle açıklanmıştır (Stachowski, 1993, s. 106). Stachowski daha sonra fikir değiştirmiş ve sözcüğün kökenini Enetsçe **saguda-* ← **saguda-* ‘çiğ (et, balık) tüketmek’, krş. Ngan. *soñku* ‘çiğ (balık, et hk.) olarak göstermiştir (1998, s. 106). Sözcük Tunguz dillerinden yalnızca Evenkicede tanıklanmıştır (Tsintsius, 1975, s. 26). Anikin’e göre Evenkice *akuta-* fiili de Samoyet kökenlidir (2000, s. 472). Sözcük Yakutçanın Anabar ağzında, Dolgancadaki anlamıyla

tanıklanmıştır: *sabadāy* ay. (Afanas'yev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 200). Ziker, Dolganlarda etin ve balığın *hadugai* yani çiğ şekilde yenebildiğini ve bu yöntemin genellikle avdan hemen sonra uygulandığını belirtir (1998, s. 264, 265). Dolayısıyla Dolganca sözcüğün anlamı yalnızca çiğ balıkla sınırlı değildir; Samoyetçede olduğu gibi hem kırmızı eti hem de balığı kapsamaktadır.

1.5. Mesken ile İlgili Sözcükler

Dolgancada, Nganasanca kökenli mesken ile ilgili bir sözcük bulunmaktadır:

loyto ‘çadıra taban olarak döşenen birbirinden bağımsız tahtalar’ (Afanas'yev & Voronkin & Alekseyev, 1976, s. 150; Stachowski, 1993, s. 174). Sözcük Dolgancaya Nganasanca *loyt'ü* ~ *lot'ü* ‘tahta; taban’ sözcüğünden kopyalanmıştır. Bu sözcük kökenini Eski Nganasanca **loytu* ~ *loyto* sözcüğünden alır (Stachowski, 1998a, s. 184). Nganasanca sözcükteki *-ü* ünlüsü Dolgancada artdamaksızlaşarak *-o*'ya değişmiştir.

(4) Dolganca

<i>Hau</i>	<i>ciä-läri-n</i>	<i>loyto-loru-n</i>	<i>çālkā</i>
özel ad	ev-İYE.3ÇK-İLG	taban tahtası-İYE.3ÇK-BEL	beyaz
<i>ābākā</i>	<i>tirī-ti-nān</i>	<i>hap-pıt-a</i>	
ayı	deri-İYE.3TK-ARÇ	örtmek-GEÇ-3TK	

‘Hau evlerinin taban tahtalarını kutup ayısı kürküyle kapladı’ (Popov & Popova, 2006, s. 176).

1.6. Oyun ile İlgili Sözcükler

Dolgancada Nganasanca kökenli bir oyun adı tespit edilmiştir:

baykunāku ‘diğer ucunda bir deri parçası bulunan uzun bir ipe ya da geyik tendonuna bağlı taş ya da kemik ağırlık’ (Popov, 2000, s. 177, 178). Dolganca sözlüklerde yer almayan bu sözcük, Dolgan yazar Popov’un aynı adlı öyküsünde geçmektedir. Popov, bu oyunu yalnızca erkek çocukların oynadıklarını ve *baykunāku*'yu en uzağa atanın oyunu kazandığını belirtir (2000, s. 91). Dolgan yazılı edebiyatının kurucusu Aksyonova, Nganasancada *boyku* sözcüğünün ‘ihtiyar’, *baykunāku*'nun ise ‘ihtiyar adamcağız’ anlamına geldiğini belirtir (2009, s. 6). Sözcük Nganasanca *bəykaʔa* ‘ihtiyar adam’ + *-aʔku* ‘küçültme eki’ ile türetilmiş olmalıdır (Wagner-Nagy, 2019, s. 90). Gırtlaksız patlamalı bir ses olan *-ʔ-* Dolgancada *-n-* türemesine yol açmıştır. Bir diğer olasılık sözcüğün Nganasanca *bəykanəʔku* ‘pimpirik, pinpon’ sözcüğünden kopyalanmasıdır (Jovnitskaya, 2008, s. 34). Aksyonova'nın verdiği bilgiler, oyunun neden bu şekilde adlandırıldığıyla ilgili bilgi vermektedir: ‘Kaz kanadının en uzun tüyünü alır ve tüyün kök kısmına küçük bir taş bağlardık. Bağlanan kısmın uzunluğu 5 cm. olmalıdır. Taş düşmemesi için tendonla sarılabilir. Taş atılır ve kiminki daha yakına düşerse o *baykunāku* ‘ihtiyar adamcağız’ olarak adlandırılır’ (2009, s. 6). Oyunun oynanışında, Nganasanlar ve Dolganlar arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır (Kudryakova, 2016, s. 5). Dolgancada ilk kez tanıklanan bu sözcük, Nganasanca ve Dolganca sözlüklerde; Dolgancadaki Nganasanca öğeleri ele alan çalışmalarda yer almamaktadır.



Şekil 2. baykunaku oynayan Dolgan çocukları, şekil 3: boykunaku oynayan Nnganasan kadını (Popov & Popova, 2001, s. 108; Kudryakova, 2016, s. 5).

1.7. Yer Adları

Dolgancada Nnganasanca kökenli üç yer adı ve bunların varyantları bulunmaktadır. Bu sözcükler Dolgancaya Rusça aracılığıyla kopyalanmış olmalıdır.

Popigay ~ Papigay ~ Pöpügäy ~ Pobügäy ‘ırmak ve bu ırmağın kıyısındaki köyün adı’ (Stachowski, 1998a, s. 219; Däbritz & Kudryakova & Stapert, 2022). Sözcük Rusça *Popigay ~ Papigay* ay. sözcüğünden kopyalanmıştır. Bu sözcük kaynağını Eski Nnganasanca **pa bigay ~ *pā bigay* → Çağdaş Nngan. *huā bigay* ‘orman ırmağı’ sözcüğünden alır (Stachowski, 1998a, s. 219).

(5) Dolganca

<i>Onno</i>	<i>ol</i>	<i>kimiä-kä</i>	<i>Pöpügäy</i>	<i>diä-n</i>
orada	o	kim-BUL	Popigay	demek-ZFE
<i>hir</i>	<i>bār</i>	<i>Korgō-go</i>		
yer	var	Korgo-BUL		

‘Korgo’da Popigay adında bir yer var’ (Däbritz vd., 2022:

KiES_KiLS_2009_Birth_nar_s.exs).

Dudıpta ~ Dudıpta ~ Didıptä ~ Dıdıpta ‘ırmak adı’ (Popov & Popova, 2007, s. 38; Däbritz vd., 2022). Dolgan yazar Popov, *Dudıpta* sözcüğünün Nnganasanca kökenli olduğunu ve ‘orta nehir’ anlamına geldiğini söyler (Popov & Popova, 2007, s. 38). Barbolina, Taymır’daki yer adlarını ele aldığı eserinde sözcüğün Nnganasanca kökenli olduğunu belirtir ancak herhangi bir açıklama yapmaz (2014, s. 161). Sözcük Dolgancaya Rusça üzerinden kopyalanmış olmalıdır. Sözcük, standart Nnganasancada *dıužıbtä* ‘orta’ şeklindedir (Kosterkina & Momde & Jdanova, 2001, s. 48).

(6) Dolganca

<i>Dudıpta</i>	<i>äbä</i>	<i>ät-a</i>	<i>Nnganasan-nar tıl-ları-nan</i>
Dudıpta	ırmak	adı-İYE.3TK	Nnganasan-ÇK dil-İYE.3ÇK-ARÇ
<i>ortokū</i>	<i>üräk</i>		
ortadaki	ırmak		

‘Dudıpta ırmağının adı Nnganasancada orta ırmaktır’ (Popov & Popova, 2007, s. 38).

Pāyturma ‘İrmak adı’ (Popov & Popova, 2012, s. 29). Sözcüğün etimolojisi üzerine iki açıklama bulunmaktadır. Popov, Dolganca kelimenin Nnganasanca *pāyçurma* ‘ağaçlı ırmak’ anlamına geldiğini söyler (2012, s. 29). Barbolina, sözcüğün Rusçaya Nnganasanca *Huaytürəmü* ‘kızak için orman’ sözcüğünden alıntılandığını belirtir (2014, s. 165). Sözcüğün etimolojisi net değildir.

(7) Dolganca

Pāyturma hāmaydī pāyçurma mastāk üräk
 Payturma Nnganasanca Pāyçurma ağaçlı ırmak

‘Payturma Nnganasanca Payçurma ağaçlı ırmak demektir’ (Popov & Popova, 2012, s. 29).

(8) Nnganasanca

potom tahariāa əm-ni miŋ
 sonra şimdi bu-BUL.BELR biz

bol'n'iso-təni-ni?

hastane-BUL.TK-YDD.1ÇK

təi-s'üə Hot'ərəmə-nu? takəə
 var olmak-GEÇ Payturma-İLG.TK.1ÇK uzaktaki şu

Hot'ərəmənu? tamtus'i

Payturma-İLG-TK.1ÇK satın almak-İF.KA

‘Sonra hastanemizde Payturma’dan bir satıcı vardı’ (Brykina vd. 2018: JMD_080219_MyLife_nar.095).

2. Sonuç

Dolganca Nnganasanca dil ilişkilerinde baskın taraf Dolgancadır. Ancak Dolgancadaki Nnganasanca kopyalar, Nnganasan kültürünün Dolganları geyikçilik, dericilik, yer adları, kızak terimleri, gündelik yaşamda kullanılan nesnelere, yer adları ve oyun kültürü açısından etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu yazıda Dolgancadaki 11 Nnganasanca sözcük tartışılmıştır. Bunlardan *baykunāku* ve *makalā-* bilimsel bir yazıda ilk kez ele alınmıştır. Dolganca ve Nnganasancanın genç yazı dilleri olmaları ve bu dillerin sözlüklerinin yeterince kapsamlı olmayışı Dolganca-Nnganasanca dil ilişkilerini araştırmayı güçleştirmektedir. Her ikisi de tehlikedeki diller arasında yer alan Dolganca ve Nnganasancanın derlenmesi, bu konu üzerinde daha detaylı bilgi edinilmesine ve yeni kopyaların tespit edilmesine yardımcı olacaktır.

Kısaltmalar

ay.	aynı
An.	Yakutçanın Anabar ağzı
Dolğ.	Dolganca
Enets.	Enetsçe
Evk.	Evenkice
Hantı.	Hantıca
Jig.	Yakutçanın Jigansk ağzı
Mansi.	Mansice
Ngan.	Nnganasanca
Olen.	Yakutçanın Olenyok ağzı
Rus.	Rusça

T. Nen.	Tundra Nenetsçesi
Ust' Y.	Yakutçanın Ust'-Yana ağzı
Verx.	Yakutçanın Verxoyansk ağzı
Verxne.	Yakutçanın Verxnevilyuysk ağzı
Yak.	Yakutça
Yes.	Yakutçanın Yesey ağzı

Dilbilgisel Notasyon İşaretleri

AOR	alışkanlık bildiren ortaç
ARÇ	araç durumu
BEL	belirtme durumu
BELR	belirteçleştirici
BUL	bulunma durumu
ÇK	çokluk
GEÇ	geçmiş zaman
GNŞ	geniş zaman
İF	isim fiil
İLG	ilgi durumu
İYE	iyelik eki
KA	kılıcı ad
ORT	ortaç eki
TK	tekil
YDD	yalın dışı durum
YÖN	yönelme durumu eki
ZFE	zarf fiil ek

Kaynakça

- Afanas'yev, P. S. & Spiridonoviç Voronkin, M. & Petroviç Alekseyev, M. (1976). *Dialektoloğičeskiy slovar' yakutskogo yazıka*. Moskva: Nauka.
- Aksyonova, Y. Y. (2009). *İğri i zagadki moyego detstva*. Krasnoyarsk: OOO İzdatel'skiy dom Noviy Yenisey.
- Anikin, A. E. (2000). *Etimoloğičeskiy slovar' russkix dialektov sibiri: zaimstvovaniya iz ural'skix, altayskix i paleoaziatskix yazıkov*. Moskva & Novosibirsk: Nauka.
- Barbolina, A. A. (2014). *Toponimika Taymıra*. Dudinka: Taymırskiy Dom narodnogo tvorçestva.
- Barbolina, A. A. & Semyonovna Kudryakova, N. & Nikolayevna Jarkova, N. & Fujishiro, S. (2019). *Dolgangsno-russkiy slovar' – 10-11 Klassı*. St. Peterburg: Almaz-graf.
- Boldrev, B. V. (2000). *Evenkiysko-russkiy slovar' I, II*. Novosibirsk: GEO.
- Brykina, M. & Gusev, V. & Sándor S. & Wagner-Nagy, B. (2018). *Nganasan Spoken Language Corpus (NSLC)*. Archived in Hamburger Zentrum für Sprachkorpora. Version 0.2. Publication date 2018-06-12. <http://hdl.handle.net/11022/0000-0007-C6F2-8>.
- Däbritz, C. L. & Kudryakova, N. & Stapert, . 2022. *INEL Dolgan Corpus*. Version 2.0. Publication date 2022-11-30. <https://hdl.handle.net/11022/0000-0007-F9A7-4>. Archived at Universität Hamburg. In: The INEL corpora of indigenous Northern Eurasian languages. <https://hdl.handle.net/11022/0000-0007-F45A-1>.
- Gol'derova, A. A. (2014). *Anābir ulūhun cāhāy uonna sāskilāx nāhiliāktārin tüölbā tulların kılğas bihārīlāx tulcıtı*. Yakutsk: Dani-Almaz.
- Hayırsever, H. (2016). *Dolgancada addan ad yapımı*. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Xelimskiy, Y. (1994). Nganasanskiye zaimstvovaniya v dolganskom yazıke: k vxodu v svet dolganskogo slovary M. Stachowskogo. Xelimskiy, Yevgeniy (Ed.), *Taymırskiy etnolingvistiçeskiy sbornik I: Materialı po nganasanskomu şamanstvu i yazıku* içinde (s. 234-237). Moskva: Rossiyskiy gosudarstvenniy gumanitarניy universitet.
- Jovnitkaya, S. N. (2008). *Nganasanskiy yazık*. Krasnoyarsk: OOO İzdatel'skiy dom KP Plyus.

- Korkina, Y. İ. (1992). *Severo-vostochnaya dialektnaya zona yakutskogo yazıka*. Novosibirsk: Vo Nauka.
- Kostyorkina, N. T. & A. Ç. Momde & T. Yu. Jdanova (2001). *Slovar' nganasansko-russkiy i russko-nganasanskiy*. Sankt-Peterburg: Prosveşçeniye.
- Kudryakova, S. (2016). *Traditsionniye igrı nganasan*. Dudinka: Taymırskiy Dom narodnogo tvorçestva.
- Mireyeva, A. N. (2004). *Evenkiysko-russkiy slovar'*. Novosibirsk: Nauka.
- Pekarskiy, E. K. (1959). *Slovar' yakutskogo yazıka 1-3*. Moskva: Akademiya nauk SSSR.
- Popov, A. A. (1964). The Nganasans. Levin, Maksim Grigor'yevič & Potapov, Leonid Pavlovic (Ed.), *The peoples of Siberia* içinde (s. 571-581). Chicago & London: University of Chicago Press.
- Popov, A. A. (2003). *Dolganı: Sobraniye trudov po etnografii*. Sankt-Peterburg: İzdatel'stvo Drofa.
- Popov, N. A. & Popova, M. İ. (2006). *Xrestomatiya po literature - Uçebnoe posobiye dlya 6 klassa dolganskix şkol*. St. Peterburg: Drofa.
- Popov, N. A. & Popova, M. İ. (2007). *Literatura-Uçebnoye posobiye na dolganskom yazıke dlya 7 klassa obşçebrazovatel'nix uçrejdeniy*. Sankt-Peterburg: Drofa.
- Popov, N. A. & Popova, M. İ. (2012). *Dulgättar Literaturalara 8*. St. Peterburg: Filial izdatel'stva Prosveşçeniye.
- Popov, N. A. & Popova, M. İ. (2001). *Çteniyе-uçebnik dlya 3 klassa dolganskix şkol*. Sankt-Peterburg: Otdeleniye izdatel'stva "Prosveşçeniye".
- Popov, N. A. (2000). *Äristin: Rasskazi*. Sankt-Peterburg: Prosveşçeniye.
- Siegl, F. (2015). Three Nganasan-Evenki/Dolgan morphosyntactic parallels and their implications. *Linguistica Uralica*, 51 (4), 258-277.
- Spiridonova, A. Y. & Spiridonov Valeriy Yegoroviç (2001). *Ürüñ-Xaya dolgannarın oloxtõx ulların (dialektarın) tılcıta (Anäbir ulüha)*. Anabar: Anabarskaya ulusnaya tipografiya.
- Stachowski, M. (1993). *Dolganischer Wortschatz*. Kraków: Nakl. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stachowski, M. (1998a). *Dolganischer Wortschatz Supplementband*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Stachowski, M. (1998b). An example of Nganasan-Dolgan linguistic contact. *Turkic Languages*, 2, 126-129.
- Stachowski, M. (2010). On the article-like use of the Px2Sg in Dolgan, Nganasan and some other languages in an areal Siberian context. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen Band*, 32/33, 587-593.
- Stapert, E. (2013). *Contact-Induced change in Dolgan: an investigation into the role of linguistic data for the reconstruction of a people's (pre)history*. Utrecht: LOT.
- Tsintsius, V. İ. (Ed.) (1975). *Sravnitel'niy slovar' tunguso-man'çjurskix yazıkov I*. Leningrad: Nauka.
- Ubyratova, Y. İ. (1985). *Yazık noril'skix dolgan*. Novosibirsk: İzdatel'stvo nauka.
- Voronkin, M. S. & Alekseyev, M. P. & İvanoviç Vasil'yev, Y. (1995). *Dialektologičeskiy slovar' yazıka saxa*. Novosibirsk: Vo Nauka.
- Wagner-Nagy, B. (2018). *A grammar of Nganasan*. Leiden & Boston: Brill.
- Ziker, J. P. (1998). *Kinship, exchange and ethnicity among the Dolgan and Nganasan of northern Siberia*. Santa Barbara: University of California.

İnternet Kaynakları

URL-1 = Erişim Adresi (2023, 2 Haziran):<https://www.eki.ee/books/redbook/maps/bigmap5.gif>